

TÖRÖK ENIKŐ

Szentes részletes felmérése*

A részletes, vagyis telkenkénti felmérés célja az volt, hogy tudományos elvek alapján meghatározzák az adóköteles és adómentes föld területét, megállapítsák művelési ágát és azt a tényleges birtokállapot szerint térképen is feltüntessék. Vagyis a felmérés elsősorban a földadó megállapítását szolgálta. A felvétel szabályszerű léptéke 1:2880 volt.¹

Szentes város részletes, telkenkénti felmérése 1882-ben került sor. A részletes felmérést az 1869. évi utasítás alapján végezték.² A felmérés eredményeként keletkezett dokumentumok különböző intézményekben maradtak fenn: a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI) Adatszolgáltatási Osztályán, a szentesi Koszta József Múzeum (KJM) Délalföldi Archiv Térképtára (DAT), a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Csongrád Megyei Levéltár (CsML) Szentesi Levéltárában (SzL), az MNL Országos Levéltára (OL) térképtárában, de ezekben sem található meg az összes dokumentum, amelyet az 1869. évi utasítás szerint el kellett készíteni. A város területe a kataszteri telekkönyv szerint 68 693 hold és 387 öl volt, 24 490 birtokrészletet, telket tartalmazott. Az eddigi kutatások alapján több mint 30-an vettek részt a munkálatokban: háromszögelési mérnökök, felmérési növendékek, mérnöksegédek, mérnökök és a felügyelő, Traupmann József.³

I. Háromszögelés

A háromszögelés és a grafikus háromszögelés jelentette a felmérés tudományos alapját. Az 1869. évi utasítás alapján többféle dokumentum keletkezett a háromszögelés során: 1″=300° méretarányú lap a háromszögelési pontok feltüntetésére, háromszögméreti pontok helyrajzi leírása, 1″=200° léptékű lap a grafikus háromszögelés pontjainak feltüntetésére, 1″=400° léptékű grafikus háromszögelési vázlat.⁴

Csongrád vármegye területén, így Szentes környékén 1881 folyamán Adler Lajos háromszögelő mérnök végzett háromszögelést, és a következő dokumentumok maradtak fenn munkája eredményeivel: „Adler Lajos háromszögelőnek kézi-könyve az 1881-ik évben Csongrád megye területén a magasabb II-od és III-dik rendű hálózatban végrehajtott észlelésekről” (D 1. jelű formanyomtatvány), „Csongrád megye. A negyedrendű háromszögök és összerendezők kiszámítása Adler Lajos háromszögelő munkaterepén 1881. évben” (D 10. és D 26. jelű formanyomtatvány), valamint számolati és kitűzési vázlatok. Szentes területén a kitűzéseket Gally Ignác háromszögelő segéd végezte, a kitűzési vázlaton a szelvényvonalakat is feltüntette. 1882-ban újabb kitűzési vázlatokat készített Elmauthaler Sándor háromszögelő mérnök.⁵

* Kataszteri kutatásaimat 2013–2015 között az OTKA K 105 886 kutatási pályázat támogatásával végeztem. 2016. évi FÖMI-beli kutatásaimat a FÖMI munkatársaival együttműködésben végeztem.

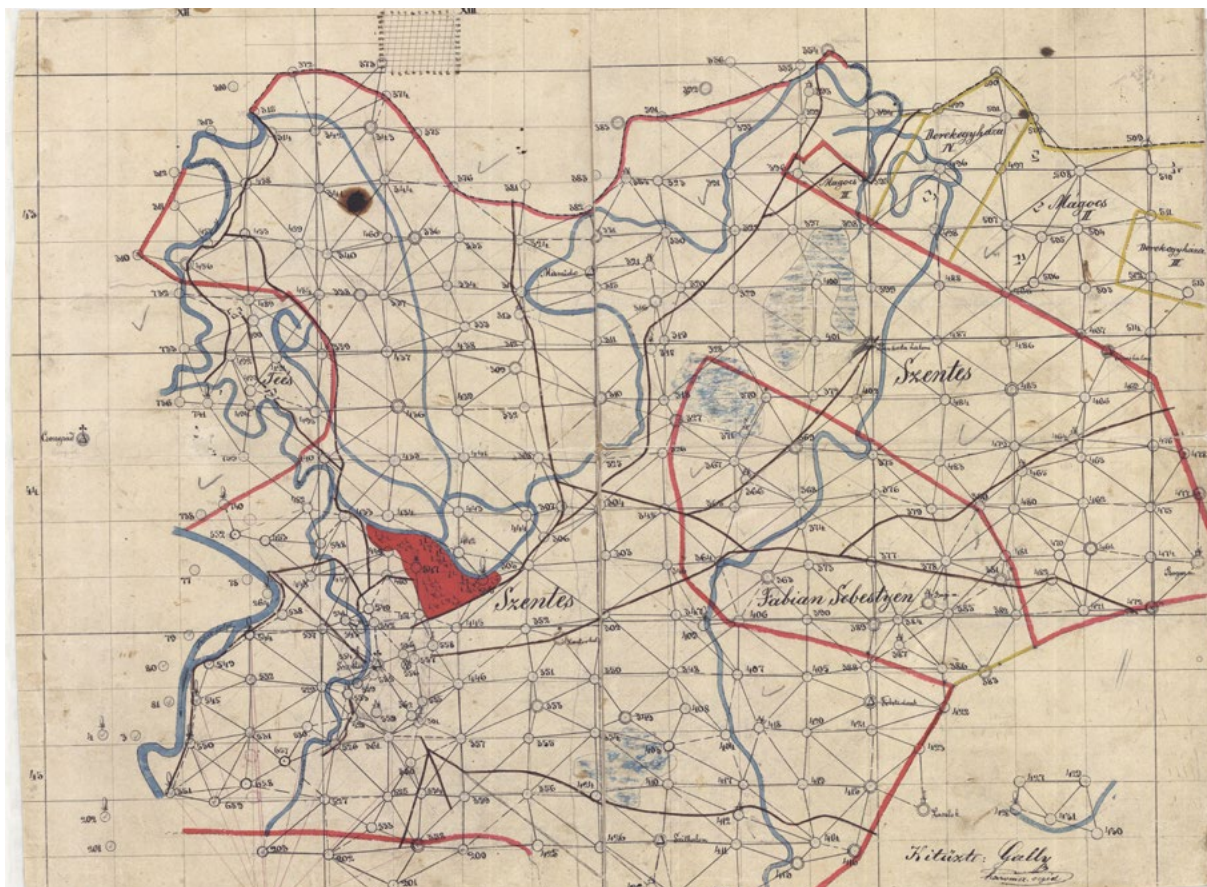
1 *Utasítás a kataszteri felmérés végrehajtására*. Budán, 1869 (= Utasítás, 1869); REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:8–9.

2 Magyar Nemzeti Levéltár (= MNL) Országos Levéltár (OL) S 92 Térképtár, Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 8/24. Kataszteri és telekkönyvi betétszerkesztési munkálatok állása Csongrád vármegyében, [1920]; *Utasítás*, 1869. 2., 18.

3 Ezúton is köszönöm a gyűjtemények munkatársainak a kutatásban nyújtott segítségét: Berta Zsolt (MNL CsML), Labádi Lajos (MNL CsML), Makó Imre (MNL CsML), Némethné Meier Éva (FÖMI) és Tánzos Roland (MNL CsML). A felmérés résztvevőiről I. ZÁVOCZKI ADRIENN: Szentes felmérését végző kataszteri mérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 4:47–50.

4 *Utasítás*, 1869. 6–10.

5 FÖMI 745., 295., 2030., 2045.

■ Gally Ignác kitűzési vázlata Szentés területéről, 1881 (FÖMI 2030.)

II. Előmunkálatok

A részletes felmérés megkezdése előtt rendszerint egy évvel a határleíró mérnökök elkészítették az adóközség határleírását határtérképpel együtt. Az adóhivatalok feladata volt a birtokosok névjegyzékének és a lakóházak kivonatának összeállítása, amelyekre a birtokállapot, a birtokviszonyok megállapításához volt szükség. Szintén a részletes felmérést segítette a dűlők leírása.⁶ Szentés városáról ezeket a munkarészeket ez idáig nem sikerült a közgyűjteményekben fellelni.

III. Részletes felmérés

A részletes felmérés több munkafolyamatból állt, terep- és irodai munkából, az előbbi a nyári, az utóbbi a téli hónapokra esett. Nyáron tör-

tént a telkek kicövekelése, a felvételi előrajzok elkészítése, a telkek felmérése mérőasztallal és háromszögeléssel, a kataszteri térképen a felmérés eredményének feltüntetése, a birtokvázlat elkészítése. Az irodai munkák közé tartozott a területszámítás, valamint a kataszteri telekkönyvek, a lakóházak kivonatának, a birtokosok névjegyzékének, a talajhasználati kimutatásnak, az egyéni birtokíveknek és a birtokívek összesítésének összeállítása. Következő év februárjában kezdődött a kataszteri térképek szelvényeinek kirajzolása. Szentés esetében ez azt jelenti, hogy a felmérés megtörtént 1882-ben, de az irodai munkák 1883-ban is tartottak még.

Felvételi előrajz

A felvételi előrajz nem felméréssel készült, hanem „egy szabad szem után eszközölt (*à la vue*)

⁶ *Utasítás*, 1869. 11–18.

felvétel” volt, a kataszteri térkép elkészítésének egyik munkarésze. Méretaránya általában megegyezik a térkép méretarányával, de szükség esetén egyes részleteket nagyobb méretarányban is megrajzolhattak. Szentes esetén (*Szentes rendezett tan. város felvételi előrajzai*) a belterület nagy részét 1:720 méretarányban vették fel. Az előrajz egy lapja a szelvény egynegyede, a lap bal felső sarkában római számmal különböztették meg a negyedlapokat. Szentes előrajza címlappal együtt 757 negyedlapból áll.

Az utasítás alapján a segédnek kellett megszerkesztenie a felvételi előrajzot, Szentes esetén ettől többször eltértek. A szerkesztők nevei a címlapon is szerepelnek, de a lista nem teljes, a negyedlapokon újabb nevekkkel lehet találkozni. Segédeken kívül (Albrecht Ernő, ifj. Holub Károly, Koller Károly, Korosec István, Rusz Kornél, Stojcsevics Márton, Szabó Béla) mérnökök (Heyda János, Makai József, Szimonisz Arnold), felmérési növendékek (Dékány Imre, Hájek János) és díjnokok, vagyis napidíjas alkalmazottak (Gánóczy Sándor, Láncoš Milos, Marossy Sándor, Szilvássy János) is részt vettek a szerkesztésben.

A felvételi előrajznak a birtokvázzalattal és a térképpel is összhangban kellett lennie, ezért a segéd a birtokvázzalattal vetette össze, a mérnök a térképpel. Szentesnél az összehasonlítást a birtokvázzalattal nemcsak segédek (Albrecht Ernő, Koller Károly, Korosec István, Szabó Béla) végezték, hanem mérnökök (Heyda János, Makai József, Szimonisz Arnold), felmérési növendékek (Hájek János) és díjnokok (Gánóczy Sándor, Láncoš Milos, Marossy Sándor, Szilvássy János) is. A térképpel sem csak mérnökök (Berczeli István, Hödl Román, Janák Antal, Jindrak Fe-

renc, Makai József, Nepkó Gyula, Rác István, Schöbitz Ferenc, Soukup Ferenc, Szimonisz Arnold, Trischák Rókus) hasonlították össze az előrajzokat, hanem segédek (Albrecht Ernő, Szabó Béla) is. A végső összeegyeztetést a felügyelő, Traupmann József ellenőrizte.⁷

Kataszteri térkép – a telkek felmérése

Az 1869. évi utasítás az elkészült térképet, a „végterméket” egyszerűen „térkép”-nek, olykor „felvételi lap”-nak vagy „eredeti térkép”-nek nevezi. A „kataszteri térkép” leggyakrabban a térképek címében sem szerepel, példának okáért Szentes térképének címe: *Szentes rendezett tanácsú város Csongrád megyében*. Az 1904. évi utasításban már előfordul a kataszteri térkép megnevezés a részletes felmérés során előállított „eredeti térkép” szinonimájaként.⁸

A kataszteri térkép kifejezés a szak- és a köznyelvben többféle jelentésben fordul elő. Jelen tanulmányban a kataszteri térkép fogalmát az állami földmérési tevékenység, vagyis a részletes felmérés során keletkezett földmérési alaptérképekre használok, amelyeket a 19. század második felében elsősorban, de nem kizárólag a földadó megállapítása céljából készítettek: „különböző irányú tudományos kutatások számára is tartalomdús anyagot szolgáltat, s ezért arra is van hivatva, hogy azokat lehetőleg előmozdítsa és támogassa.”⁹

A kataszteri térkép elkészítése a leghosszabb ideig tartó folyamat volt: a nyári munkaszakaszban kezdődött, Szentes esetében 1882 nyarán, de még következő évben is folytatódott. Nyáron, vagyis a terepen történt a részletek (telkek) felmérése mérőasztallal, részletes háromszöge-

7 Utasítás, 1869. 26–29. MNL OL S Térképtár, Kataszteri gyűjtemény, S 79 Kataszteri iratok (= S 79) No. 309/4. Az előrajzokról lásd még TÖRÖK ENIKŐ: Néhány kataszteri irattípus. *Archivarium historicorumque magistra: Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA, LAKATOS BÁLINT, ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. (= TÖRÖK, 2013) 230–231. TÖRÖK ENIKŐ: Felvételi előrajz, kataszteri térkép és birtokvázzalattal. *Catastrum*, 1. (2014) 2:14–21. (= TÖRÖK, 2014)

8 Utasítás az országos kataszteri felmérés végrehajtására. I. rész. Háromszögtani háromszögelés általános része és részletes felmérés. Bp., 1910.

9 Utasítás, 1869. 5. „Az állami földmérési alaptérkép (kataszteri térkép)” meghatározása: „egységes országos térképrendszerben készült olyan nagyméretarányú térkép, amely állami alapadatként tartalmazza a közigazgatási határokat, a földrészleteket, azok határvonalait, helyrajzi számait és egyéb azonosítóit, művelési ágait, a művelés alól kivett területeket, a földrészleteken lévő épületeket és a névrajzot. Tartalmazza továbbá a szakmai szabályzatokban foglalt módon a különféle építményeket és létesítményeket.” Fogalom meghatározások [!] a Nemzeti Kataszteri Program Nonprofit Kft. honlapján. <http://www.nkp-kft.hu/static.aspx?page=4> (2016.10.01.) A kataszteri térképekről lásd még TÖRÖK, 2014.

lési hálózat kialakításával. Szentés felmérésében 15-en vettek részt: Albrecht Ernő, Perhács Béla, Szabó Béla segédek és Berczeli István, Hödl Román, Janák Antal, Jindrak Ferenc, Makai József, Nepkó Gyula, Rácz István, Schöbitz Ferenc, Siebert Emil, Soukup Ferenc, Szimonisz Arnold, Trischák Rókus mérnökök. 180 szelvény készült 1:2880 méretarányban, 14 szelvény dupla (1:1440) méretarányban a belterületről.¹⁰

Birtokvázlat

A telkek felmérése után szerkesztették meg a birtokvázlatot, amely részben a térkép másolata, a telkeket a térkép alapján rajzolták meg. A felvételi előrajzból vezették rá a birtokosok nevét, házszámát, a művelési ágat és a névrajzot.

A birtokvázlatok a kataszteri térkép előállítását célzó munkafolyamat részeként készültek, a kataszteri felmérés munkarészei, amelyeken nemcsak a telkek helyrajzi számait tüntették fel, hanem a birtokosok nevét és házszámát is, többek között ebben különböznek a kataszteri térképektől. A birtokvázlat alapján végezte a mérnök a térkép kirajzolását a téli hónapokban, és elkészítette a kataszteri telekkönyvet. A becslési műveleteknél, a földek osztályozásánál, a telkek osztálybasorozásánál is a birtokvázlatot használták.

A birtokvázlatokat is negyedlaponként készítették el, majd szelvényenként a negyedlapokat vászonszalaggal összeragasztották. A *Szentés rendezett tanácsú város Csongrád megyében 1882* című birtokvázlat 1882 őszén készült el,

■ Szentés birtokvázlata (18. szelv.), 1882 (MNL CsML SzL, XV. 3. SvK 30.)

¹⁰ Utasítás, 1869. 29–40., FÖMI Szentés kataszteri térképe 1882.

a belterület lapjait az MNL CsML Szentesi Levéltárában őrzött példány nem tartalmazza. A hátoldalon szelvényenként feltüntették a felvételt végző mérnökök és segédek – Albrecht Ernő, Berczeli István, Hödl Román, Janák Antal, Jindrak Ferenc, Makai József, Nepkó Gyula, Perhács Béla, Rácz István – és a szerkesztést végző mérnökök, segédek, felmérési növendékek és díjnokok – Albrecht Ernő, Gánóczy Sándor, Hájek János, Heyda János, ifj. Holub Károly, Korosec István, Láncoš Milos, Makai József, Marossy Sándor, Perhács Béla, Rusz Kornél, Szabó Béla, Szilvássy János, Szimonisz Arnold – nevét. November és december folyamán zajlott le a helyszínelés a felvevő mérnök, a városi mérnök, Abaffy Zsigmond (1833–1902), a telekkönyvi nyilvántartó, Juhász János és a válaszmányi tagok – Mécs Balogh Sándor, Kutas Bálint, Szeder János, Szücs Dániel, Soós Ferenc, Dunás Varga Sándor, Kanász Nagy Imre, Földvári Nagy István, Csernus Lukács Ferenc, Csák Sámuel, Szakál István, Kátai Páll János, Földvári Nagy Lajos, Vecseri János, Pólya Ferenc, Fazekas János és/vagy Sarki Molnár Sándor – jelenlétében. A helyszínelők telkenként bejárták az adóközség területét, ellenőrizték a művelési ágak és a birtokállapot feltüntetését, az esetleges hibákat javították. Majd a következő záradékkal: „Jelen térképvázlaton foglalt birtoklási adatok alólirottak jelenlétében a helyszínén megvizsgáltatván a magánjogi érdekek fenntartása mellett helyesnek találtattak.” és az adóközség pecsétje helyett „Szentés Városnak Telekkönyv Nyilván Tartói Hivatala” pecsétjével látták el a birtokvázlatokat.¹¹

Szentés birtokvázlatának egy másodpéldánya is fennmaradt: „Szentés rend. tan. város Csongrádvármegyében 1882”, amelyet nem színezték, nem vezették rá a birtokosok nevét és a helyszínelési záradékot. Viszont a változásokat feltüntették rajta, mégpedig piros színnel. A belterület dupla méretarányú lapjait ez a példány sem tartalmazza.¹²

Birtokrészletezési vázlat

A helyszínelést a részletek, vagyis a telkek számozása követte, a belterületről indult a számozás, és a dűlők sorrendjében folytatatosan történt. A kataszteri helyrajzi számok nem egyeztek meg az ingatlan-nyilvántartási számmal (l. lejjebb a kataszteri telekkönyv másolatáról írottakat). A számozást követően rajzolták meg a (birtok)részletezési vázlatot: *Szentés rendezett tanácsu város birtokrészletezési vázlatát*, melyhez egy táblázat is tartozik *Birtokrészletek kimutatása* címmel. A dűlőket a vázlaton betűvel jelölték, a táblázatban a betűjelek sorrendjében megadták a dűlő nevét és a telkek helyrajzi számait tól-ig alakban. A táblázatot Soukup Ferenc jegyezte Szentésen 1883. november 15-én, de a telkek számozásának korábban be kellett fejeződnie, mert a telekkönyvekben a helyrajzi számok sorrendjében veszik fel a telkeket, a telekkönyv pedig áprilusra kész lett. A birtokrészletezési vázlatot a későbbiekben a birtokvázlathoz csatolták.¹³

IV. Helyszíni felvételek kidolgozása

A helyszíni felvételek kidolgozása központosított állomáson – Szentés esetében Mezőtúron –, arra alkalmas helyiségben, irodában történt elsősorban a téli hónapokban a felügyelő közvetlen vezetésével. Ekkor végezték a telkek területének kiszámítását, az írásbeli munkákat, a térképek kirajzolását és beírását.

Számolati vázlat

Az adóközséget számolati csoportokra osztották, ezen csoportok szerint végezték a területszámítást. A számolati csoportokat megszámozták és a számolati vázlaton („számolati csoport-vázlat”) ábrázolták. A számolati vázlatot a részletezési vázlat hátoldalára rajzolták.

11 *Utasítás*, 1869. 40–41., 43–45.; MNL CsML SzL, XV. Gyűjtemények 3. Szentés város kataszteri térképei (= XV.3. SzvK) 30.; Abaffyról l. LABÁDI LAJOS: 110 éve hunyt el Abaffy Zsigmond mérnök. „A meggyőződésesen csorbát ütni nem engedek!” *Szentési Élet*, 44. (2012) 14:2. A birtokvázlatokról l. még TÖRÖK, 2014.

12 MNL CsML SzL, XV.3. SzvK 31. (Korábbi őrzőhely és jelzet: CsML Hódmezővásárhelyi Levéltára, HvK 78.)

13 *Utasítás*, 1869. 46., MNL CsML SzL, XV.3. SzvK 30.

Szentes számolati vázlata *Szentes rendezett tanácsú város számolati vázlata* címet viseli.¹⁴

Területszámítási és összeadási jegyzőkönyv

A telkek (részletek) területének kiszámítása számolati csoportonként történt, két mérnök is elvégezte ugyanazokat a számításokat párhuzamosan, hogy a számítás biztos legyen. Szentes telkeinek területét 1883. január–március folyamán számították ki, első körben a számításokat Albrecht Ernő, Berczeli István, Janák Antal, Makai József, Maly Nándor, Nepkó Gyula, Perhács Béla, Schöbitz Ferenc, Schrutek Romald, Siebert Emil, Soukup Ferenc és Szimonisz Arnold végezte („kiszámítá”), az ellenőrző számításokat pedig („vizsgálta”) Jindrak Ferenc, Maly Nándor, Schöbitz Ferenc, Traupmann József és Wohrizek János végezte. Az eredményeket *Szentes rendezett tanácsú város számolati jegyzőkönyve 1882* című, öt füzetből álló jegyzőkönyvbe vezették be, melynek a végére egy összeadási jegyzőkönyvet fűztek, ebben összegezték az adóközség telkeinek területét. Az előbbihez D 59., az utóbbihoz D 60. jelű formanyomtatványt használtak. Végül Traupmann József felügyelő is ellenőrizte a számításokat („látta”).¹⁵

Kataszteri telekkönyv

A telekkönyvet a mezőtúri irodában állították össze 1883-ban *Szentes adóközség, birtokrészleti jegyzőkönyv 1882* címmel. 1883. április végére el kellett készülnön, hisz akkor már a másolati példányokat is aláírták. A telekkönyvhöz D 61. jelzésű formanyomtatványt használtak, és hét füzetbe fűzték össze. Az utasítás szerint a telekkönyv összeállítása a segéd feladatai közé tartozott, aki a birtokvázlat alapján töltötte ki a formanyomtatvány legtöbb rovatát (a katasz-

teri térkép szelvény száma, a dűlő neve, a telek helyrajzi száma, birtokos neve, lakhelye és házszáma, művelési ág), és az összeadási jegyzőkönyvből adta meg a telek területét. A szerkesztésben 17-en vettek részt, nemcsak segédek (Albrecht Ernő, ifj. Holub Károly, Perhács Béla, Szabó Béla), hanem mérnökök (Berczeli István, Heyda János, Janák Antal, Makai József, Maly Nándor, Nepkó Gyula, Schöbitz Ferenc, Siebert Emil, Soukup Ferenc, Szimonisz Arnold) és díjnokok (Gánóczy Sándor, Marossy Sándor, Szilvássy János¹⁶) is. A birtokvázlat és a telekkönyv egybehasonlítását a mérnökök és segédek együtt végezték, név szerint Gánóczy Sándor, Heyda János, Nepkó Gyula, Perhács Béla, Soukup Ferenc, Szilvássy János. Végezetül a felügyelő, Traupmann József is megvizsgálta a telekkönyvet. A telekkönyvben 1892-ig piros és kék színnel vezették a változásokat.¹⁷

A kataszteri telekkönyv másolatai megtalálhatók a MNL CsML Szentesi Levéltárának Szentes város mérnökének iratai című fondjában, azon belül a Birtoknyilvántartási (telekkönyvi) iratok című állagban. A hét füzet tartalmát hét kötetbe, a belterületet, az első füzet tartalmát még egyszer, egy különálló kötetbe (*Szentes adóközség belsőségének birtokrészleti jegyzőkönyve 1883*, borítócím: *Szentes adóközség belsőségének birtokrészleti jegyzőkönyve 1883*) is átmásolták. Az előbbi Mezőtúron 1883. április 30-án fejezték be, D. 11. r. sz. jelzésű formanyomtatványt használtak hozzá, a szerkesztők között ifj. Holub Károly, Novacsek Tibold, Marossy Sándor, Szilvássy János, Heyda János, Gánóczy Sándor, Szabó Béla neve szerepel. Az utóbbi Heyda János szerkesztésében D 61. jelzésű formanyomtatványon készült, szintén Mezőtúron kelt 1883. április 27-én. Az ingatlannyilvántartás számára szánt másolatokban nem vezették a változásokat, de a „telekkönyvi részletek számokat” – amelyek a kataszteri helyrajzi

14 *Utasítás*, 1869. 49–50., MNL CsML SzL, XV.3. SzvK 30.

15 MNL OL, S 79 No. 309/2. A területszámítási jegyzőkönyvről l. még TÖRÖK, 2013 224–225., REISZ T. CSABA: Lajoskomárom kataszteri iratai (1857–1859). *Catastrum*, 1, (2014) 2:27. (= REISZ, 2014)

16 Gánóczyt, Marossyt és Szilvássyt 1883 elején nevezték ki felmérési növendékké. Személyi hírek. *Pénzügyi Közlöny*, (1883) 12:238.

17 *Utasítás*, 1869. 51–55., MNL OL, S 79 No. 309/1. A telekkönyvekről l. még TÖRÖK, 2013. 220–224., REISZ, 2014. 27–28

számoktól teljesen eltérőek voltak – feltüntették bennük. Ezeket a példányokat is megvizsgálta a kataszteri felügyelő, Traupmann József, bár nem kataszteri, hanem egyértelműen ingatlan-nyilvántartási célt szolgáltak.¹⁸

Lakóházak kivonata, talajhasználati kimutató, birtokosok névjegyzéke

A kataszteri telekkönyvből háromféle jegyzéket állítottak össze: a lakóházak kivonatát („lakóházak kivonata”) a házadó kivetésének ellenőrzése céljából, a talajhasználati kimutatót („kimutató a talaj használatáról”) az adóbecslés segédeszközeként és a birtokosok névjegyzékét („földbirtokosok betűsorozatos névjegyzéke”)¹⁹. Az eddigi kutatások során Szentés ezen dokumentumai nem kerültek elő.

Egyéni birtokív, birtokívek összesítése

Az egyéni birtokív egy birtokos birtokainak megállapítására és a felmérés eredményei elleni esetleges felszólalások megkönnyítésére szolgált. A szentesi kataszteri felméréshez kapcsolódó egyéni birtokívek száma 5923, amelyeket 1883-ban kezdhették vezetni és a változásokat is követték bennük a 20. század elejéig.²⁰ A birtokívek összesítése nem maradt fenn.

Kataszteri térkép – kidolgozás

A térkép kirajzolása a felvételt követő év februárjában vette kezdetét, vagyis ez 1883 februárját jelenti Szentés esetében. „A kirajzolásnál a felügyelő a felmérési tisztviselőket, rangjokra való tekintet nélkül, tehetségeikhez képest különböző rajzmunkákra, ti. a színezésre, a részletek számozására, a közegyezési jelrajzhoz és beíráshoz alkalmazza.” 12 mérnök

vett részt Szentés térképének kidolgozásában: Albrecht Ernő, Berczeli István, Janák Antal, Jindrak Ferenc, Makai József, Nepkó Gyula, Perhács Béla, Rác István, Schöbitz Ferenc, Siebert Emil, Soukup Ferenc és Szimonisz Arnold. A szelvény jobb alsó sarkában megnevezték a felvételt, a területszámítást és a kirajzolást végző személy(ek)eit: „felmerte, kiszámította és kirajzolta”. A leggyakrabban egy, olykor két személy nevét találjuk itt. A térkép címét arra a szelvényre írták, ahol erre elegendő hely volt, Szentés esetében ez a 3. szelvény. A cím alatt megadták a léptéket és a következő záradékot: „Vizsgálta és a jegyzőkönyvekkel teljesen összegegyezőnek találta: Traupmann felügyelő”. Szentés szelvényeit négy palliumba („térképboríték”) helyezték, a 4.

■ Szentés kataszteri térképe (18. szelv.), 1882 (FÖMI)

palliumban, az 1:2880 méretarányú szelvények után következnek a belterület dupla méretarányú lapjai. A palliumra címmel („Szentés”) és áttekinthető térképpel ellátott „térképcímert” ragasztottak. A végösszehasonlítást („egybehasonlító”), a térkép és a többi munkarész összevetését három mérnök (Berczeli István, Maly Nándor, Soukup Ferenc) és Traupmann József felügyelő végezte. A teljes térkép a FÖMI-ben kutatható, bár itt a palliumon a cím és az áttekinthető térkép alatt kézírással az olvasható,

18 MNL CsML SzL, V. Mezővárosok, 1848-tól rendezett tanácsú városok, 1929-től megyei városok levéltárai 184. Szentés város mérnökének iratai b. Birtoknyilvántartási (telekkönyvi) iratok 27–33. és 36. kötet.

19 Utasítás, 1869. 56–57.

20 Utasítás, 1869. 58. MNL CsML SzL, V.187. Szentés Város Birtoknyilvántartó Hivatalának iratai 61–73. cs. A felszólalásokról I. SCHMIDT ANIKÓ: A panasztétel joga: a felszólalási jegyzékek. *Catastrum*, 1. (2014) 4:29–35.

hogya a belterületi szelvények másolati példányok. A belterület 12 szelvénye üveglapokra ragasztva megtalálható a Koszta József Múzeumban is.²¹

V. Nyomtatás

Az 1869. évi utasítás is említi, hogy a kataszteri térképeket kőbe metszik, kinyomtatják a „nyilván tartás használatára”, azaz az ingatlan-nyilván tartás támogatására.²² Így azonban különböző tudományágak képviselő – például vízügyi szakemberek²³ – is könnyebben hozzájuthattak a felmérés adataihoz. Szentés térképét a Magyar Királyi Államnyomdában nyomtatták 1884-ben Csongrád megye, Szentés rendezett tanácsú város 1882

címmel. Ebből a térképből található egy színezett és vezetett példány a szentesi Koszta József Múzeumban, 180 szelvény, amely a külterületet ábrázolja 1:2880 méretarányban.²⁴

VI. Változások vezetése

Szinte mindegyik dokumentumon vezették a birtokos személyében vagy az adótárgyban beállt változásokat. Ha kevés változás volt, akkor magában az eredeti dokumentumban a régi adatot áthúzták, és fölé írták az újat, többnyire piros tollal. Ha erre nem volt lehetőség, akkor függeléket csatoltak az eredeti dokumentumokhoz, vagy egyes részeket, például a felvételi előrajz egyes lapjait újból

■ Szentés kataszteri térképe (121.IV. szelv.), 1882 (FÖMI)

21 Utasítás, 1869. 29–40., 45–49. FÖMI, Szentés 1882. évi kataszteri térképe. KJM, DAT Szentés kataszteri szelvényei üveglapra ragasztva. 22 Utasítás, 1869. 30.

23 MÉSZÁROS JÁNOS: *Folyószabályozási térképek geodéziai alapja*. Doktori értekezés. Bp., 2015. 26.

24 KJM, DAT Kat 1/1–180. Rózsa Gábor – Tóth Anikó: *Délalföldi Archív Térképtár törzsanyaga. Múzeumi Kutatások Csongrád megyében. A Móra Ferenc Múzeumban 2003. december 2-4-én tartott tudományos ülészen elhangzott előadások*. Szeged, 2004. 163.

megrajzolták. A változások nyilvántartásáról az 1885. évi XXII. tc. rendelkezett, melynek végrehajtását utasításban szabályozták.²⁵ Ez nem jelenti azt, hogy korábban nem vezették a változásokat. 1885-ben a változások nyilvántartását kötelezővé tették, és a végrehajtást a korábbi gyakorlat alapján szabályozták, egységesítették. Szentés részletes felmérés alapján készült felmérési munkálatainak kiigazítására vagy pótlására a *Kataszteri és telekkönyvi betétszerkesztési munkálatok állása Csongrád vármegyében* című kimutatás szerint 1897-ben és 1908–1909 folyamán mérnöki helyszínelés, és legutoljára 1905-ben mérnöki nyilvántartás útján került sor.²⁶ Ennek ellentmondani látszik, hogy a dokumentumok kiegészítésére több évben is sor került.

A felvételi előrajzok lapjain is találkozhatunk olykor a változások vezetésének nyomával, illetve egyes lapokat újrarajzoltak, például újabb felvételi, helyszínelési előrajzokat vagy vázrajzokat készítettek 1886-ban, 1887-ben, 1888-ban, 1889-ben, 1890-ben, 1896-ban, 1897-ben, 1900-ban, 1902-ben és 1903-ban.²⁷

A birtokvázlatokon is található új adatok, sőt a kataszteri telekkönyvben és a területszámítási jegyzőkönyvben is. Az előbbihez 1886-ban, 1890-ben és 1892-ben, az utóbbihoz 1886-ban, 1887-ben, 1889-ben, 1890-ben, 1892-ben és 1896-ban és 1906-ban csatoltak függelékeket. Az 1884. évi nyomtatott térképet is használták a változások nyilvántartására.²⁸ A kéziratos 1882. évi kataszteri tér-

képre az 1908–1909 folyamán végrehajtott mérnöki helyszínelés eredményét vezették rá. Ekkor teljesen átszámolták a telkeket, és jelentős változások történtek a vízrajzban, a víznevekben a vízrendezési munkálatoknak köszönhetően. Néhány példa: „*Tére fok*”, „*Táalom fok*”, „*Taplika tó*” (133. szelv.), „*Salom fok*” (145. szelv.) neveket áthúzták pirossal; „*Korógy ér*”-ből „*Korógy csatorna*” (75–76. szelv.), „*Töke fok*”-ből és „*Csiga ér*”-ből egyszerűen „*csatorna*” (17–18. szelv.) lett. A 18. szelvényen a felmérés után épült Körös menti védőtöltések piros színnel szerepelnek. A település egy részét pedig átcsatolták a Nagymágochhoz tartozó Cserebökény pusztaközséghez (52–53., 58–59., 63., 76–77., 89–90. szelv.). A belterületen az utcákat nevezték át az idők folyamán, például az Iskola utca Deák Ferenc utca, a Szarkás utca Rákóczi Ferenc utca, a Korsós utca Széchenyi utca lett, a fő teret pedig Kossuthról nevezték el. Így ez a térkép két állapotot tükröz, az 1882. évi és az 1908–1909. évi állapotot. A birtokvázlatot 1908–1909 folyamán teljesen újra is rajzolták.²⁹

A jelentős változások szükségessé tették új lenyomat kiadását. 1913-ban a Magyar Királyi Államnyomda megjelentette *Szentés Csongrád vármegyei rendezett tanácsú város kataszteri térképének másolata az 1912. évi mérnöki nyilvántartás szerint* című térképet. A térkép hiányos példánya a Szentési Levéltárban maradt fenn, amelyre 1927-ben vezettek kiegészítéseket.³⁰

25 1885. évi XXII. törvénycikk a földadó-kataszter nyilvántartásáról. *Ezer év törvényei*. (<http://1000ev.hu>, 2016.10.23.) *Utasítás a földadó-kataszter nyilvántartásáról szóló 1885. évi XXII-ik tv.-cikk végrehajtása iránt*. [Bp.], 1885.

26 MNL OL, S 92 No. 8/24.

27 MNL OL, S 79 No. 309/4. és 6–17.

28 MNL CsML SzL, XV.3. Szvk 30–31., MNL OL, S 79 No. 309/1–2., KJM, DAT Kat 1/1–180.

29 FÖMI, Szentés 1882. évi kataszteri térképe. Az 1908–1909. évi birtokvázlat: MNL CsML SzL, XV.3. Szvk 32. (Korábbi őrzőhely és jelzet: CsML Hódmezővásárhelyi Levéltára, HvK 79.)

30 MNL CsML SzL, XV.3. Szvk 33. A térkép jelenleg lappang, ismertetése a *Csongrád megyei 2. sz. Levéltár (Szentés) kataszteri térképei* című kéziraton, levéltári katalóguson alapszik.